

NURETTİN TOPÇU VE AHLAK EĞİTİMİ***Mustafa CİHAN******Öz**

Türk düşünce hayatının önemli simalarından olan Nurettin Topçu, felsefeden eğitime, ahlaktan siyasete kadar pek çok konuda eserler ortaya koyan ve bu konularda özgün diyebileceğimiz fikirler oluşturan bir düşünürümüzdür. Topçu'nun düşüncelerinin odağında "hareket felsefesi" yer alır. O eğitime, ahlâka, insana, ekonomiye, tasavvufa ve diğer birçok sosyal ve beşeri konuya hareket felsefesi bağlamında yaklaşır. Öte yandan Topçu felsefesinde ahlak ve ahlak eğitimi konuları önemli bir yer işgal eder. Bir ahlâk filozofu olan Topçu, ahlâk ve ahlâk eğitimi konusunu hareket felsefesi açısından anlamaya ve kavramaya çalışır. Ayrıca bu konuların din ile olan bağlantıları üzerinde de durarak konuyu kendi özgün yaklaşımları ile çözmeye çalışır. Topçu'ya göre ahlak, insan hareketlerinin metafizikidir. Öncelikle Anadolu insanından başlayarak insan sorununu anlamaya ve kavramaya çalışan Topçu, ahlaklı olmakla insana değer verme arasında karşılıklı bir ilişki kurar. Nitekim o, ahlaklı bireyler olmanın ilk şartını insana ve insan ruhuna değer vermek olarak değerlendirir. Bu bağlamda Topçu'ya göre insanın maddeden sıyrılarak manaya yükselmesi en temel başarıdır. Bu çalışmamızda, öncelikle döneminde son derece yaygın olan pozitivist ve materyalist eğilimlerin tamamen dışında kalmayı başaran ve bunun aksine idealist ve ruhçu felsefe geleneğine bağlanan Topçu'nun değerlere özellikle ahlaki değerlere ve ahlak eğitimine bakışımı ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Nurettin Topçu, hareket felsefesi, ahlak, ahlak eğitimi.

NURETTİN TOPÇU AND MORAL EDUCATION**Abstract**

Nurettin Topçu, among the important figures of Turkish thought movement, is a thinker having composed several works from philosophy to education and from moral to politics and suggesting original ideas on these matters. The focus of Topçu's thought is "action philosophy". He addresses education, moral, human, economics, sufism and all other social and human issues in terms of action philosophy. Besides, moral and moral education take an important place in Topçu's philosophy. As a philosopher of moral, Topçu tries to realize moral and moral education from the dimension of action philosophy. Moreover, he addresses the issue by dwelling on the relations of these matters with religion through his own specific approaches. For Topçu moral is the metaphysics of human activities. Primarily trying to recognize and comprehend the issue of humanity on the basis of Anatolian man, Topçu promotes a reciprocal relation between moral and to value human. Indeed, he approaches to value human and psyche as the first prerequisite for being moral individuals. In this respect, for Topçu, the basic success for human is estranging from materialism and being involved in morale. Accordingly, this proposal aims to present the outlook on values, sepcifically moral values and moral education of Topçu, who follows idealist and spiritual tradition by staying out of materialistic and positivistic tendencies of his era.

Keywords: Nurettin Topçu, action philosophy, moral, moral education.

* Bu makale, 16-18 Nisan 2015 tarihleri arasında Bartın'da düzenlenen *Eğitimde Gelecek Arayışları: Düünden Bugüne Türkiye'de Beceri, Ahlâk ve Değerler Eğitimi* Uluslararası Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Doç. Dr.; Atatürk Üniversitesi K.K. Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı, mcihan@atanui.edu.tr.

Çağdaş Türk düşünce tarihinin önemli isimlerinden olan Nurettin Topçu, bütün yaşamı boyunca eğitimden ekonomiye, siyasetten ahlaka, edebiyattan felsefeye kadar sosyal bilimlerin birçok alanında eserler vermiş ve bu konularda önemli fikirler ortaya koymuş bir aydınımızdır. Topçu, bütün entelektüel yaşamını, döneminin siyasi, ekonomik, ahlaki, dinî yapısını ve bu yapıdaki değişimleri anlamaya adanmış, hatta kendi açısından da bir takım modeller önermeye çalışmıştır (Gündoğan, 2000, s. 90). Elbette bir düşünür ya da onun eserlerini, eserlerinde geliştirdiği özgün düşüncelerini içinde yaşadığı toplumundan ve döneminin şartlarından bağımsız düşünmek olanaksızdır. Nitekim Ortega Y Gasset'in de ifade ettiği gibi, "yaşamak bir ortamın çaresiz tutsağı olmaktır" (Gasset, 1999, s. 57). Bu bağlamda Topçu'da her şeyden önce sorumlu, düşünen ve söylediklerini eyleme geçmesi için çabalayan bir aksiyon insanıdır. O, tarihsel toplumsal, kültürel ve politik yaşantının getirip yığıldığı sorunları kendi zihinsel çabası ile aşmaya, anlamaya ve irdelemeye çalışan bir düşünürdür.

Topçu'nun düşüncelerinin odağında "hareket felsefesi" yer alır. O, eğitime, ahlaka, insana ve diğer birçok konuya hareket felsefesi açısından yaklaşır. "Hareketi, felsefenin merkezi yapmalıdır. Çünkü hayatın merkezi de harekettir" (Topçu, 2006, s. 47) diyen Topçu'nun hareket felsefesine olan eğilimini, içinde bulunduğu siyasi şartlar ve bu şartlar karşısında oluşan düşünce akımlarından bağımsız düşünmek mümkün değildir. Ayrıca onun düşüncelerinin oluşumunda Anadolu gerçeği ve İslam dini de önemli bir rol oynamıştır. Hatta Topçu'yu şahsiyetli bir duruşun sembolü haline getiren de onun Anadolu gerçeğini bilmesi, kendi tarihi ve kültür dünyasının farkında olması gerçeği yatar (Gündoğan, 2006, s. 15-16).

Topçu'ya göre, evrenin sorumluluğu ellerimize verilmiştir. Evrenin insan için yaratıldığını bu manada anlamak mümkündür. Bu bağlamda sorumluluğumuzun şahidi hareketlerimizdir. Ancak hareketlerimizle sorumluluklarımız hakikat olur. Öte yandan insanın, hareket dünyasına girilmedikçe insanı tanımak mümkün değildir (Topçu, 2006, s. 45-47). Şu hâlde hareket, insan varlığının cevheridir. Bu nedenle insanı anlamak, insanın hareketini anlamaya bağlıdır. Başka bir deyişle, insan hareketlerinin zengin dünyasına dalmadıkça insan anlaşılabilir olarak kalır (Gündoğan, 2006, s. 17). Yine Topçu'da hareket, "İnsanın kendi dışına çıkma gayreti, sonradan kazandığı bütün eğilimlerine, bütün uzvi alışkanlıklarına karşı mücadele etmekten ibarettir. Hareket saf bir kendiliğinden oluş değil, engellenmiş bir kendiliğinden oluştur. O, ferdi iradenin âdeti bir özeti gibidir. İnsan, kendini ancak hareketin içinde tanır ve sonra hareket ondan bir yaprak gibi kopar" (Topçu, 1995, s. 25). Böylece Topçu'ya göre insan, kendini ve dış dünyayı hareket ederek tanıma gücüne sahip bir varlıktır.

“İradenin eseri olan her hareket mükemmele, daha mükemmele bir özlemdir” (Topçu, 1995, s. 25) diyen Topçu’ya göre, bu bağlamda hareket, ruhsal bir realitedir. Nitekim ahlaklılık da böyle bir ruhsal realitede ortaya çıkar. Topçu açısından, “hareketin tahlili ahlak meselesinin de tahlilidir.” Çünkü hareketini evrensel ölçüye uyduramayan ve tabiat-üstüne yöneltmeyen ahlaklılığın da dışında kalmış olur. Bu nedenle ahlaklılığında dışında kalan hareketin kaynağındaki irade, esaret altındadır. Buna göre hareket, evrensel düzene ulaşmak isteyen bireyin iradesinin kendisine karşı bir isyanıdır. Bu isyan ise, iradenin, Mutlak Varlık’a ulaşmaya kadar karşılaştığı bütün engellere karşı gelmektir (Gündoğan, 2006, s. 19).

Burada şu gerçeği rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Topçu’nun düşüncesi, ahlak merkezli bir felsefe olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla onun düşüncesinde ahlak, sadece sistemin bir parçası olmaktan ibaret değildir. Çünkü onun düşünce sisteminde, insan varlığı, bir ahlak varlığı ve ahlak kişisi, toplum ise bir ahlak toplumu, devlet, bir ahlak devleti nihayet insanlık da ahlak bağlamında inşa edilmesi gereken bir tasarım olmaktadır. Böylece Topçu’da insan, toplum, devlet ve insanlık arasında tekâmül hedefi açısından bir birlik söz konusudur. Bu nedenle insanın olumlu değerlerle bütünleşmesi ve hayata geçirmesi, ahlak kişisi olma yolunda olgunlaşması anlamına gelir. Aynı zamanda Topçu düşüncesinde değer, aksiyonla birlikte ele alınır. Aksiyon ise sıradan bir eylem değildir. Topçu’ya göre aksiyon, bir değeri gerçekleştirmeye yönelmiş, bilinçli ve kasıtlı bir insan eylemi olarak değerlendirilir (Bayraktar, 2010, s. 53). Şu hâlde Topçu’nun sorunları ele alış biçimindeki temel kaygı ahlaktır diyebiliriz. Onun ahlak sahasındaki amacı ise, ahlak problemini evrensel ölçüler içerisinde çözümlenektir. Çünkü ona göre, evrensel ölçüye uymayan her ahlak görüşü eksiktir (Gündoğan, 2000, s. 99). Bu bağlamda Topçu, “evrensel nizamın dışında gerçek ahlaklılık yoktur... Hareketlerini evrensel ölçüye vurarak ve kendi hareketinde evreni kucaklayarak orada kendi şuurunu araması, işte insanın ahlaklı davranışı bu şekilde olmalıdır” (Topçu, 1995, s. 27) der. Yine Topçu’ya göre, hareketi evrensel düzene taşıyan, insani endişedir. Tıpkı hareket gibi, düşünce de bu endişeden doğmaktadır. Bu evrensel sorumluluk, manevi yaşamımızı oluşturan bir inanç yaşamı içerisinde ortaya çıkmaktadır. Endişe ile geliştirilmiş olan manevi yaşam, kendisini doğuran endişeyi daimi surette geliştirir. Sorumluluk, düşünme çabasını doğurur ve insan düşünme eylemini gerçekleştirdikçe, yapacağı hareket karşısında kendini daha sorumlu hisseder (Topçu, 1995, s. 31). Bu nedenle kaynağı itibarıyla manevi yaşam ahlaksal yaşamdan doğmaktadır.

Öte yandan Nurettin Topçu’da felsefe, bir insan felsefesidir ve insanın evrendeki sapmalarla dolu serüvenlerinde onu daha fazla şaşkırtan değil, aksine yola getiren bir güçtür.

Ayrıca yapılan felsefi sorgulamalar ve eleştiriler insanın insanlığını bulmasında işlevseldir. Bu insanın dışında zaten belirlenmiş olan “gerçeğin” kavranması ile mümkün olacaktır. Çünkü Topçu’ya göre gerçek, belirlenmişliktir ve sonradan üretilmiş olan bir şey olarak değerlendirilmez. Zira sonradan üretilen şeyler “gerçek” karşısında sapmalardan başka bir şey değildir. Bu çerçevede ahlakın tutunum kalıpları da ancak söz konusu “gerçeklik”te, saflıkta, bozulmamışlıkta yatmaktadır (Öğün, 1992, s. 58). Topçu’ya göre, evrende bir düzen vardır. Aynı düzen, hayat âleminde de kendini gösterir. Burada olaylar kanunlara itaatkârdır. Anarşi ise ihtiraslarımızdır. Ahlakın her alanında kurmak istediğini, ihtiraslar yıkmak isterler. Bütün ihtiraslarda bir düzensizlik vardır. Aynı şekilde, aşırı servet, menfaat veya şöhret istekleri insanı düzensizliğe, geleneksizliğe ve itaatsizliğe götürür. Her yerde akla karşı gelmek ve onun eserlerini yok etmek ihtirasların işidir. İhtiraslardan derece derece fedakârlık eden sözleşim, toplum düzenini ortaya çıkarmıştır. Aramızdaki sözleşimi, günlük menfaat ve kararlarımızın üzerine çıkaracak olan, içinde yaşadığımız medeniyetin ve geleneklerimizin harekete geçirebildiği kuvvetlerdir. İşte böyle bir sözleşim ile kurulan düzene “ahlak nizamı” denir (Topçu, 1970, s. 55-56).

İlk medeniyetlerin kuruluşundan beri insanlar, kendi hareketlerinin değerlendirilmesi bağlamında ahlak ile uğraşmışlardır. Bu uğraşları sonucunda, ahlakın ruhsal ve sosyal unsurları bulunduğu şeklinde ortak bir görüş geliştirmişlerdir. Nitekim ister akla, ister duyguya dayansın, her türlü ahlak anlayışında esas olan, ahlakın, ferdin ruhsal yaşamından doğmuş olduğudur. Bu nedenle refleksler ve içgüdüler gibi şuursuz yapılan hareketlerin ahlakla ilgisinden bahsedilemez. Ancak düşünen bir varlık olan insanın serbest kararının bir sonucu olan hareketler, ahlaki kabul edilebilir. Zira yalnız insan, ahlak olayını yaşayabilir. Diğer taraftan derece derece yüksek ahlak değerini taşıyan hareketlerimiz, diğerlerinden daha şuurla yaptıklarımızdır. Aynı zamanda bütün ahlak hareketlerimiz gizli veya açık bir mutluluk duygusuna bağlanmıştır. Öte yandan Topçu’ya göre, ahlak olayında sosyal unsurun varlığı da inkâr edilemez. Eğer insan yalnız başına yaşayan bir varlık olsaydı, onun ahlakından bahsedilemezdi. Çünkü ahlak ve ahlaksızlık, mutlaka bir insanın başka insanlar üzerinde yaptığı istenen ve istenmeyen etkilere denir (Topçu, 2005a,s. 13-16). Bu nedenle insanın kendi kendisine karşı ahlaklı veya ahlaksız olabileceği düşünülemez.

Bu bağlamda “ahlak yalnız insana özeldir” (Topçu, 2005b, s. 89) diyen Topçu’ya göre, hareketlerimizin ahlaki değer taşıyabilmesi için, onların hür bir şuurun eseri olması gerekir. Bunun için ahlak, her şeyden önce davranışlarımızda hür olup olmadığımızı ve hürriyete sahip

olan ruhtan ne gibi hareketlerin doğabileceğini araştırır. Ayrıca hürriyetimizin bizi hangi amaca doğru götürdüğünü inceler. (Topçu, 2005a, s. 19).

Ahlak ile din arasındaki ilişki üzerinde de duran Topçu'ya göre, din gibi ahlağın da amacı insan ruhunu temizlemek ve sonsuza doğru yükseltmektir. Örneğin, toplum içinde dinin yaptığı iş, ruhlar için kuvvet kaynağı olmaktır. Bununla birlikte insanlara bir takım bilgiler sağlamak değildir. Ayrıca dinî bilgiler, ruh kuvvetini kazanmanın yollarını öğretir. Bunlar, evrene ait açıklamalar olmayıp insanın iç hayatına düzen ve değer sunucu bilgilerdir. Böylece Topçu'ya göre, din insanlar için bilgi kaynağı değil, kuvvet kaynağı olmaktadır. (Topçu, 2005a, s. 29-30). “Ruhu kuvvetli olmayanlar, kendilerine bir kötülük, bir hakaret yapılırsa bunu ellerinden gelen bir kötülükle karşılarlar. Ruhu kuvvetli olanlarsa, kendilerine yapılan fenalığı affeder ve bunu yapan insanı kötülüğünden kurtarmaya çalışırlar. İntikam almazlar, yapılan fenalığı iyilikle karşılarlar” (Topçu, 2005a, s. 31) diyen Topçu'ya göre, bu yolda hareket eden fertler ve toplumlar mutlu olurlar. Ruhu kuvvetli insan, ahlaklı insandır. Ahlaklı insan, ruhtaki kuvveti arttıkça, kötülüklerden kurtulur, olgunlaşır ve yükselir.

Topçu'ya göre, ahlak duygularının hepsinin kaynağında saygı yer alır. Zira yalnız insana karşı saygı duyulur ve varlığımızda ahlak duygularının uyanışı saygıyla başlar. Dolayısıyla insan ancak saygı duygusundan başlayarak ahlaklılığın gittikçe derinleşen şuurunu kazanabilir. Örneğin, başkalarını aldatmak en büyük saygısızlıktır. Yine başkalarının her türlü fikirlerine saygılı olunmalıdır. Hiç kimse başkalarının da kendisi gibi düşünmelerini istemeye hakkı yoktur. Başkalarının görüşleri bizimkine ne kadar aykırı olursa olsun, karşımızdakinin düşüncelerini sakın, saygılı edepli bir şekilde dinlemeliyiz. Nitekim olgun ve medeni insanların en değerli zihni karakteri, hoşgörüdür (Topçu, 2005a, s. 37-40).

Topçu'ya göre hareket, insanın başkalarını ve kendi eliyle kendini değiştirmesidir. Hareketlerimizin evren düzenini tamamlayıcı olanları ise ahlaki karakter taşımaktadır. Daha öncede ifade edildiği gibi, ahlaki hareket insana özgü bir harekettir. Çünkü yalnız insan bilerek ve isteyerek davranma yetisine sahiptir. Bu yetiye irade adı verilir. İrade hareketi ise bizde dört basamaktan oluşur. Bunlar, gayenin tasarlanması, düşünüp taşınma, karar ve yapmadır (Topçu, 2005a, s. 50-51).

Vicdanı, iyi ile kötüyü birbirinden ayırt etme yetisi olarak (Topçu, 2005b, s. 103) değerlendiren Topçu'ya göre, vicdanımızın bizi harekete zorlanması ise ödevi ortaya çıkarır. Ancak bu, dıştan gelen bir zorlama şeklinde değildir. “Yapılmasını vicdanın emrettiği hareket,

iyi harekettir. Vicdan, dışarıdan etkilenmiş olmadan ödevi emretmekle hür davranıyor demektir. Şu hâlde ödevin bir karakteri de hür oluşudur. Ahlaki ödev, dıştan gelen ve toplumun ortaya koyduğu ödevden, hür oluşu ile ayrılır” (Topçu, 2005a, s. 56).

Ahlaki bir varlık olarak insanın vicdanı, iyi ve mecburi olan ödevler ortaya koyar. Doğuştan her insanın vicdanı ise iyiliği arar ve onu gerçekleştirmek için kendinde mecburilik oluşturur. Öte yandan fertte ödevin gelişmesi, şuurun gelişmesine bağlıdır. Nitekim şuur ilerledikçe insan kendinde ödevlerini artırır ve böylelikle hareketlerinin alanını genişletir. Bu bağlamda Topçu’ya göre, ödevlerimizin sayısı çoktur. Öncelikle kendimize karşı ödevlerimiz vardır. Daha sonra da ailemize, toplumumuza ve milletimize, insanlığa ve Allah’a karşı ödevlerimiz bulunmaktadır. Ancak bunların hepsi kendimize karşı ödevlerimize bağlanır, onlarla beraber gelişirler ve onları tamamlarlar. Çünkü hepimizin gayesi, bir insan olan ferdi varlığımızı gayesine doğru ilerletmektir (Topçu, 2005a, s. 56-58).

Topçu’ya göre, kendimize karşı ödevlerimizden biri, her şeyden önce doğru ve samimi olmaktır. Samimi olmak kendini ve başka insanları aldatmak istememektir. Bu çerçevede yalan söyleyen, hem kendine hem de başkalarına saygısı olmayan insandır. Kendimize karşı ödevlerimizden bir diğeri de okumak ve öğrenmektir. Topçu’ya göre, okuyup öğrenmek, insanın ahlaki yapısını geliştirir. Ayrıca bilim kültürü, ruhu terbiye eder. Yine okumak bilim aşkı haline geldiği zaman insan, bayağı duygulardan ve kötü isteklerden uzaklaştırır (Topçu, 2005a, s. 58-59). Öte yandan ailemize, toplumumuza ve milletimize karşı da ödevlerimiz vardır. Örneğin topluma karşı ödevlerimizin başında çalışma gelir. Çalışmak, insan için doğal bir ödevdir. Her şeyden önce, yaşamak için çalışmak zorundayız. Aynı zamanda çalışmak, ruhsal bir ihtiyaç ve ahlaki bir mecburiyettir. Çünkü bütün kötülüklerin anası tembelliktir. Toplum içinde yapılan işbölümüne bağlanmak da ödevlerimizdendir. İşbölümünün zorunlu sonucu olarak, bir toplum içinde bulunan fertlerin karşılıklı olarak birbirlerine bağlandıkları görülür. Buna dayanışma denir. Dayanışma, fertleri birbirine bağlar ve ahlaki hayatımızın da temelini oluşturmaktadır (Topçu, 2005a, s. 59-61). Yine Topçu’ya göre insanlığa karşı ödevlerimizde vardır. Örneğin, büyük insanlar, eserlerini ortaya koyarlarken, yalnız kendi milletlerine karşı değil, bütün insanlığa karşı da sorumlu olduklarına inanmışlardır. Son olarak Topçu, Allah’a karşı ödevlerimiz olduğunu da söyler. Şöyle ki, bize hayat ve şuur bağışlayan mutlak varlığa karşı da ödevlerimiz vardır. Bunlar her dinin benimsediği ibadetlerdir. İbadet ise Allah’a karşı minnetimizin bir ifadesi olduğu gibi, insan ruhunun terbiyesi için de gereklidir (Topçu, 2005a, s. 62-63). İbadetler ise korku ve kaygı ile değil, sevgi ve aşk ile yapılmalıdır.

“İnsan denilen varlığımızda ruh ile madde bir araba ve sürücüsünü andırır. Madde beden arabası ise, ruh onun sürücüsüdür” (Topçu, 1970, s. 59) diyen Topçu’ya göre, insan, yalnız fizyolojik fonksiyonlarıyla yaşayan bir varlık değildir. Onun bedene ait fonksiyonlarını belki bir vasıta olarak kullanan ruhsal fonksiyonları da vardır. Ruhsal yapı, insanı geçmişten gelecek geleceğe yönelten idealist bir varlık hâlinde yaşatmaktadır (Topçu, 2005a, s. 73). Nitekim Topçu’ya göre, “dünyamız iki dünya yaşıyor: Biri yorgun ve kindar maddenin içinde doymak bilmeyen sürünen dünya, öbürü her an kendini geçmek ve kendi yarattığı aşk içinde telef olmak için kendi sınırlarını aşmak isteyen, sonsuzluğa sıçrayıp Allah’a kavuşmak isteyen ruhun dünyası. İki dünyanın içinde bir insan, bir varlık hâlinde yaşıyoruz.” (Topçu, 1970, s. 19) İşte Topçu’ya göre, hayatın bütün dramı bundan ibarettir.

Bir toplum içindeki fertlerin eşya hakkındaki istek ve duygularının ifadesi olan ve bir toplumun bütün fertleri tarafından aynı şekilde kabul edilen hükümlere değer hükümleri denir. Her biri hüküm konusu olan değerler çoktur. Bu nedenle hangi kaynaktan çıkarsa çıksın, bütün değerler mutlaka bir inanca dayanır. Topçu’ya göre bu inanç, dinde kutsallık duygusudur. Ahlakta ise iyilik idealine bağlanmaktadır (Topçu, 2005a, s. 83-84). Dolayısıyla insanda iyilik iradesinin varlığına inanmadıkça ahlaki değer hükümleri ortaya koymak imkânsızdır.

Bu bağlamda Topçu’ya göre, ahlakta birçok ilkeden bahsetmek mümkündür. Bunlardan biri eşitliktir. Topçu’ya göre, her şeyden önce bütün insanların kendimizle aynı haklara sahip olduklarını asla unutmamalıyız. Kendimiz için istediğimiz hakları başkalarının da elde etmesi için çalışmalıyız. Ancak böyle bir çalışma, insanlık sevgisini daha da geliştirir. Bir diğer ilke adalet ilkesidir. Adalet, herkese hak ettiğini vermek ve herkesin hakkına saygı göstermektir. Ayrıca başkalarına karşı adil olmak hepimizin başlıca ödevidir. Öte yandan insanın insan olarak sahip olduğu bütün haklara saygı göstermek de başlıca sorumluluklarımızdandır. Hayatın her alanında, başkalarıyla her türlü ilişkimizde adil olmaya dikkat etmeliyiz. Toplum yaşayışında adaletin bozulması demek, toplumun düzeninin bozulması demektir. Aşırı durumlarda bu düzeni yıkıcı olur. Nitekim adaletin ortadan kalkmasıyla toplumlar ve devletler yıkılmıştır (Topçu, 2005a, s. 90-93). Merhamet ilkesine gelince bu ilke, başkalarının iyiliğini istemek ve onun yardımına koşmak demektir. Topçu’ya göre, merhamet ruhumuzda doğan içsel bir harekettir, adalet ise dışımızda kurulan düzendir. Merhametten kuvvetini alan adalet düzeni ne kadar genişlerse genişlesin hiçbir zaman merhameti ortadan kaldırmayacaktır. Ancak ikisi birlikte çalışmakla birbirini tamamlar (Topçu, 2005a, s. 97).

Topçu'ya göre insanlar doğuştan, düşünme yetisine sahip oldukları gibi ahlak yetisine de sahiptirler. Şuurun gelişmesinde zihin eğitime lüzum olduğu gibi ahlakın gelişmesinde de ahlak eğitime ihtiyaç vardır. Nitekim çevrenin iyi şartları kötü bir insanın iyiliğe doğru yönelmesine yarayabildiği gibi çevrenin kötü şartları bir iyinin kötülüğe sürüklenmesine yol açabilir. Bu nedenle kötülükten uzaklaşmak ve iyileri daha ileri iyiliklerin seviyesine yükseltmek, ahlak eğitiminin işidir. Ahlak eğitimi ise Topçu'ya göre, sadece tek bir alanda çalışmakla olmaz. Örneğin yalnız “iyi olun!” demekle insanların iyi olmadıklarını görürüz. Elbette ahlakta öğütlerin faydası vardır. Ancak kendisine hazır olanlar üzerinde öğüt etkili olur (Topçu, 2005a, s. 105). Bununla birlikte ona hazırlanmamış olanlar için öğüt verme kuru bir nasihat olur.

Bu bağlamda Topçu, ahlak eğitimi, çok basamaklı bir çalışma olarak değerlendirir. Basamaklar hâlinde sıralanan bu çalışmanın bütünlüğe kavuşması ise ancak ahlak yapımızda olgunluk sağlayıcı bir etki oluşturur. Topçu, bu basamakları şöyle sıralar: 1. “Ahlaklılık ve ahlaklı davranış, söz ya da bir fikir olarak ileri sürülmeden önce, onu hareket hâlinde yaşamak ve daha sonra ahlak olayını yaşayan insanda iyilik duygusunu oluşturmak gerekir”. Başka bir deyişle “düşünmeden önce duymalı, öğrenmeden önce ıstırabını çekmelidir. Bir şeyin ıstırabını çekmeyen, onu ne tanır, ne de sever”. Musset'in de ifade ettiği gibi, “insan bir çırağıdır, onu yetiştiren ıstıraplar yani çekilen acılardır”. Böylece acı çekmek ancak yaşamakla olur. Bu nedenle insan, yaşadıkça ve acıları çoğaldıkça ahlaki anlamda hem yükselir hem de değerlenir. 2. “Kötülüklerin denenmesinden kaçınılmalıdır.” Topçu'ya göre, insandaki sempati duygusu, hareketler dünyasında ruhları birbirine yaklaştırıcı ve davranışlarda da bulaşma sağlayıcı olduğundan, kötü olmamak için kötülüklerden uzak durmamız gerekir. Örneğin “ben kötü insanlara yaklaşırım ama kötü olmam” sözü psikolojinin gerçeklerine aykırıdır. Atasözünde de ifade edildiği gibi “üzüm üzüme bakarak kararır”. Zira insan yakınlaştıklarından bir takım huylar kapabilir. 3. “Kendimizden örnek vererek iyiliği sevdirmeliyiz.” Örneğin bir öğretmen öğrencilerine kendindeki çalışma, saygı, ödev, adalet ve millet sevgisi, kanunlara bağlılık gibi durumları davranışlar hâlinde göstermeli ve bütün bu üstün ahlak değerlerine kendi varlığını örnek yapmalıdır. Benzer şekilde ülkeyi yönetenler de yine bu halleri ile halka örnek olurlarsa o memlekette hukuk ve adalet mekanizması iyi işler ve bizim tarihimizde olduğu gibi, insanlığın hayranlık ve takdirini kazanan bir millet meydana gelir. 4. Ahlakı yükseltmede göz önünde bulundurulacak önemli hususlardan biri de “kişinin şahsiyetine değer vermektir”. Örneğin bir kişinin yaptığı kötülüklerini/hatalarını âdeta yumruk gibi yüzüne vurmakla o insan düzeltilemez.

Bu kişiye insanlığın değeri anlatılarak ve bu değere kendisinin de sahip olduğuna inandırılmak suretiyle kurtuluşu mümkün olur. Böylece insanın bütün ümit kapıları açık tutulmalıdır. İnsana yapılacak her kötü söz ve hakaret bu kişide kurtuluşa giden yolları tıkar. Oysa ümit ile sevginin düzeltmeyeceği insan yoktur. 5. Bütün bu basamaklardan sonra telkin ve irşadın yani iyilik öğütlerinin sırası gelir. Topçu'ya göre, öğütlere de ihtiyaç vardır. Şöyle ki, eğitilen kişi ne yapacağını, nasıl davranacağını açık ve belirli formüller hâlinde bilmelidir. Fert bu basamağa yükseldikten sonra o artık iyi hareketleri benimsemeye hazırlanmış demektir. Almak için işaret beklemektedir ve sadece dıştan bir kuvvetle bu harekete geçirilebilir. İşte verilecek öğütler, bu işaretlerdir. 6. Bu basamakların en sonunda ahlaklı davranışın insanda alışkanlık haline getirilmesi gelir. Böylece sayılan basamaklardan geçerek gelişen ahlaklı davranışı kendi tekrarlayışımızla alışkanlık haline getirmeliyiz. Böylece alışkanlık, en az bir düşünme ile yaptığımız hareketleri içimize sindirmemizi sağlar. Başka bir deyişle farkında olmadan bunlar yaşamımıza hâkim olur ve hareketlerimize onlar kumanda ederler (Topçu, 2005a, s. 105-107).

Bu bağlamda Topçu'ya göre, gençlikte en çok üzerinde durulacak konu, iyi alışkanlıklar kazanmak ve kötü olan alışkanlıklardan uzaklaşmaktır. Her gün yapılan hareketler, insanı iyi veya kötü karakter sahibi yaparlar. Bir hareketi kendinde deneyen, onun kendi varlığında yerleşip kalabileceğini aklından çıkarmamalıdır. Örneğin “başkalarına iyilik yapmayı kendimizde tekrarlamakla iyi, işlerimizde adil olmayı tekrarlayarak adil, konuşmalarımızda nezaket kullanmakla nazik olunur” (Topçu, 2005a, s. 107). Böylece alışkanlıklar, davranışlarımızın dizginini eline geçirmek suretiyle, varlığımıza yeni bir yapı kazandırır.

Öte yandan Topçu'ya göre, “insanın kendi kendisinin farkında olması ve kendi hareketlerini idare etmesi” (Topçu, 2005a, s. 113) olarak değerlendirilen şahsiyet de ahlak eğitiminde önemlidir. Ona göre, ahlak eğitimi, tek tek hareketlerin düzeltilmesi ile ilgili değil de, şahsiyetin bütününün meydana getiren sentezin yapısını değiştirme yolunda olmalıdır. Kötü davranışlarının önüne engel koymakla bir insanın ahlakı düzeltilmiş olmaz. Bunun için o insanın dünyasını temiz duygularla doldurmak ve yine kendisine, iyiliğe doğru götürücü hareketler yaptırmak gerekir. Çünkü “iyiliğin sevgisi, insanın damarlarına girmedikçe dışarıdan zorla aşılanamaz” (Topçu, 2005a, s. 117).

Topçu'ya göre okul, neslin ruhundaki güçlü tarafları yaşatmalıdır. Bu şuur ve idrake sahip olarak kurulmuş okullarımız olursa, geçmiş asırlarda olduğu gibi, asrımızda da milletimiz bilim, sanat ve felsefe alanlarında büyük adamlar ve dâhiler yetiştirebilir (Topçu, 1997, s. 77). Bu noktada Topçu, ahlak eğitimi sorununu önleyecek ve millet hayatında, okulda ve ailede

istediğimiz ahlaki esasları geliştirecek olan bazı önlemler üzerinde de durur. O, bunları şöyle sıralar: 1. Bilim esaslarına dayanan tarafsız ve tam bir tarih kültürünün geniş bir neşriyata bağlanması ve okullarda önemli oranda yer alması gerekir. Çünkü insanın bugünü anlayabilmek için geçmişin en derinlerine kadar bilinmesi gerekir. 2. Çocuklarımıza, basınıma, radyomuza, sahnemize ve okullarımıza; milletin, dinin, sanatın, ahlakın konularına bağlı derin bir iç terbiye ilkokullardan itibaren verilmelidir. 3. Millî eğitim denince, bir milletin dil ve geleneklerine aykırı olmayan bütün irfan kurumları akla gelmelidir. 4. Bir millet sahnesi ve bir millet üniversitesi gereklidir. Sahne ve üniversite halkı ileri bir seviyeye doğru yükseltirken aynı zamanda onunla kader ve hikmet beraberliği yapılmalıdır. Üniversitesi halkına sırt çevirmiş bir memlekette tekâmül ve inkılâp sadece birer kelimeden ibaret kalır. 5. Toplumda idealist bir estetik davası oluşturulmazsa kalbimizin ufukları karanlıkta kalacaktır. Bu nedenle sanatla birleştirilen iç terbiye, gençliğimizin ve kadınlarımızın gerçek ahlak kaynakları olabilir. 6. Topluma, sorumluluk ve fedakârlık duyguları ile nefsinin vakfetmiş, şöhretten ve servetten uzakta yaşayan insanlara büyük insan demeliyiz. Ve genç nesillere bunların hareketlerini “büyük hareketler” diye tanıtmalıyız. 7. Bize teknik okuldan daha çok idealist insan yetiştirici okullar gereklidir. Menfaati hayatımızdan çıkarmalıyız. Zira menfaat yaşamak ister, ahlak yaşatmak ister. 8. Ahlak eğitiminin sağlam temellere dayanması, istenilen seviyede olabilmesi ve bunları gerçekleştirmek için bir otoriteye de bağlanmak gerekmektedir (Topçu, 1997, s. 174-176).

Topçu’ya göre, bütün bu çarelere başvurmak suretiyle ulaşmak istediğimiz ahlak ideali, milli mukaddesatına sahip, milletini bütün milletlerin üstüne çıkarmayı gaye edinen, modern medeniyetin istediği şahsiyeti yetiştirmektir. Topçu’ya göre bu gayeye ulaşmak için eğitimin alacağı istikamet, şahsiyetçi, ruhçu ve milliyetçi olmalıdır. Bu bağlamda ilkokulda çocukla özel olarak uğraşmak, onun iç hayatiyle temasa girmek, ona mukaddesatı örneklerle aşılacak, genci iradeci bir sanat kültürüne aralıksız tabi tutmak gerekir (Topçu, 1997, s. 176). Topçu’ya göre, ilkokuldan yükseköğretime kadar bir eğitimcinin takip edeceği doğru yol, bu olmalıdır.

Böylece Topçu’ya göre eğitim, son derece ince bir sanattır. Ahlak eğitiminde ise insan ruhuna bağlı en ince değerleri işlemek bir sabır ve maharet gerektirir. Diğer taraftan ahlak eğitiminde en önemli iş, örnek olmaktır. Başta öğretmenler öğrenciye iyi birer örnek olmalıdırlar. Çünkü gence kazandıracığımız ahlakı, ona ancak kendi hareketlerimizle aşılayabiliriz. Bizim onlarda kendimizi gördüğümüzü unutmamalıyız (Topçu, 1997, s. 178). Topçu bu konuda şu örneği verir: “Birer ahlak ülküsü olan dinlerde veliler örnektirler,

nazariyeler vaz etmezler. Ve ruh terbiyesi yolunda halkı zorlamadıkları hâlde, halk onların arkasından koşarlar. Sade varlıkları bir çağırıştır, bir kuvvettir. Varlığımızın, yetiştireceğimiz nesil için bir kuvvet olmasına çalışalım. Özümüzle sözlerimiz arasındaki başkalık, genç ruhlar için en müthiş zehir tesiri yapar” (Topçu, 1997, s. 178). Bu bağlamda öğretmen, her şeyden önce kendi şahsını örnek vermek suretiyle, öğrencinin ruh ve ahlakı üzerinde önemli etkiler oluşturabilir. Bunların en başında merhamet ve adalet duygularını aşlamak gelir. Adalet, okulda her zaman olması istenen bir ruh kuvvetidir. Öğretmenin, merhameti içinde tam anlamı ile adil olması onun genç ruhlara tesir kuvvetinin en büyük sırrıdır. Öğretmenler, para veya mevkiinde kalmak ve daha da yükselmek için adalete uygunsuz araçları kullanmaya başlarsa “ruhlar öksüz kalır, kalplerde sefalet başlar.” (Topçu, 1997, s. 180-181). Öğretmenin işi Topçu’ya göre, iyilerle öğünmek değil, genç ruhların hepsini iyi ve ahlaklı yapabilmektir.

Şu hâlde insanoğlunun yeryüzünde bulunuş gayesi önce bir ahlak kişisi olmak, ardından bir ahlak toplumu oluşturmak ve nihayetinde bir ahlak medeniyeti kurabilmektir. Bunun gerçekleşmesi, insanın biyolojik varlık tabakasının üzerine yükselmesi, insani değerleri keşfetmesi ve onlara bağlanarak yaşaması ile olur. Başka bir ifade ile bu insanın bir ahlak kişisi olabilmesi ile mümkündür. Dolayısıyla bireysel insan varlığının şahsiyet kazanması, ahlaki bir değerler manzumesine bağlanması ile ilişkilidir. Şahsiyet kazanmak ise tabiat, toplum ve hayat karşısında hür olarak belirli seçimlerde bulunmak ve bunlar karşısında da sorumlu olmakla mümkündür. Çünkü insanın şahsiyet varlığı olabilmesi için, bağlanacağı değerleri hür olarak seçebilmesi, yaşayabilmesi ve bunun sonucunda da, karşılaşılabileceği durumların hesabını verebilir olması gerekir (Bayraktar, 2010, s. 53-54).

Sonuç olarak felsefesinin merkezine ahlak konusunu yerleştiren Topçu’nun ahlak eğitimine ilişkin düşüncelerinden bazı önemli sonuçlar çıkarmamız mümkündür: 1. Bireyleri düşünen, sorumlu ve söylediklerini eyleme geçmesi için âdeta çabalayan bir aksiyon insanı olarak yetiştirilmelidir. 2. Bir ahlak varlığı olarak insanı kendine, ailesine, milletine, insanlığa ve yaratıcısına karşı ödev ve sorumluluklarının olduğu bilinciyle yetiştirmeli ve eğitmeliyiz. 3. İnsan şahsiyetli bir duruş sergileyerek kendi tarih ve kültür dünyasının bilincinde olmalıdır. 4. Bir insan bütün insanlarında kendi gibi bir takım haklara sahip olduğu gerçeğini asla unutmamalı ve başkalarına karşı son derece adil olmalıdır. 5. Okullarda zihin ve beden eğitimine verilen önem gibi ahlak eğitimine de gerekli ve yeterli önem verilmelidir. 6. İnsanın biyolojik varlığının yanında onun ruhsal bir dünyaya sahip olduğu gerçeği hiç zaman göz ardı edilmemelidir. 7. İnsanları ahlaki açıdan eğitmede en önemli nokta model olmaktır. Bu anlamda

öncelikle kendimiz ahlaki değerlere sahip olmalı, daha sonra da bizdeki çalışma, saygı, adalet ve millet sevgisi gibi ahlak değerlerini örnek vererek insanların ahlak ideali yolunda yürümelerini sağlamalıdır. 8. Milli mukaddesatına sahip ve milletini bütün milletlerin üstüne çıkarmayı gaye edinen insanlar yetiştirmelidir. 9. Bu gayeye ulaşmak için eğitimin alacağı yol, geleneklere bağlı, aynı zamanda yeniliklere açık, materyalist eğilimlerin dışında, idealist ve şahsiyetçi bir çizgide olmalıdır.

Kaynaklar

- Bayraktar, L. (2010). Bir düşünür ve ahlâkçı: Nurettin Topçu. *Türk Yurdu*, 30 (280), Ankara.
- Gasset, Y O. J. (1999). *İnsan ve herkes*. çev. N. Gül Işık, İstanbul: Metis Yayınları.
- Gündoğan, A. O. (2000). Nurettin Topçu, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 11, Ankara.
- Gündoğan, A. O. (2006). Topçu ve hareket felsefesi. *Hece Dergisi. Nurettin Topçu Özel Sayısı*, Ankara.
- Öğün, S. (1992). *Türkiye’de cemaatçi milliyetçilik ve Nurettin Topçu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (1970). *Ahlâk nizamı*. İstanbul: Hareket Yayınları.
- Topçu, N. (1995). *İsyân ahlâkı*. Terc.: M. Kök-M. Doğan, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (1997). *Türkiye’nin maarif davası*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2005a). *Ahlâk*. İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2005b). *Felsefe*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Topçu, N. (2006). *Varoluş felsefesi - hareket felsefesi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.